

Bakalářská práce

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

MOTIVACE K TVOŘIVOSTI A ROZVOJ FANTAZIE U DĚTÍ
NA 1. STUPNI ZŠ PODLE POHÁDKOVÉHO SVĚTA
VÍTĚZSLAVY KLIMTOVÉ

Vedoucí práce: PhDr. Michal Filip, Ph.D.

Autor práce: Lenka Justýnová

Studijní obor: Pedagogika volného času

Ročník: 3.

2013

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdávanému textu této kvalifikační práce.

Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

19. dubna 2013

.....

Lenka Justýnová

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucímu bakalářské práce panu
PhDr. Michalovi Filipovi, Ph.D. za vedení práce a své rodině za podporu při studiu.

Obsah

Úvod.....	6
1 Motivace	8
1.1 Účinky motivace na tvořivost	9
1.2 Motivační zaměření činnosti tvořivých jedinců.....	9
1.3 Metody rozvíjení motivace u žáků.....	10
1.4 Motivace hrou	12
2 Tvořivost.....	14
2.1 Tvořivé myšlení	15
2.2 Fáze tvůrčího procesu	18
3 Fantazie.....	20
3.1 Fantazie a děti	20
3.2 Úniková a tvořivá fantazie	21
4 Tvořivost a výtvarná výchova.....	22
4.1 Dítě a výtvarný vývoj.....	22
4.2 Výtvarná tvorba.....	23
4.2.1 Výtvarná hra	23
4.2.2 Výtvarné zkoumání.....	24
4.2.3 Výtvarná etuda.....	24
4.2.4 Volná tvorba	24
4.2.5 Užité tvorba, architektonické konstrukce	25
4.2.6 Výtvarné akce	25
4.3 Výtvarné materiály a techniky	25
4.4 Význam barev	27
5 Mladší školní věk.....	29
5.1 Vývoj dovedností a schopností	29

5.2	Období logických operací	30
5.3	Výtvarná tvorba a mladší školní věk.....	30
6	Vítězslava Klimentová	31
6.1	Tvorba Vítězslavy Klimentové	31
6.2	Pohádková země.....	33
6.2.1	Putovní Pohádková země.....	34
6.2.2	Stálé a příležitostné výstavy Pohádkové země	34
6.3	Programy pro školy	35
7	Výtvarná činnost	36
	Závěr	41
	Seznam použitých zdrojů.....	43
	Seznam příloh	46
	Přílohy.....	47
	ABSTRAKT	54
	ABSTRACT.....	55

Úvod

S knihami Vítězslavy Klimtové jsem se seznámila poprvé před několika lety, kdy syn dostal jako dárek sadu Lexikonů strašidel. Zaujalo mě, jakým způsobem přiblížila dnešním dětem svět skřítků, elfů, strašidel a víl. Klimtová nás svým způsobem učí, jak se na chvíli pozastavit, nespěchat a rozhlédnout se kolem sebe.

V dnešní přetechnizované době se ze světa ztrácí večerní čtení pohádek, vyprávění příběhů. Mnohdy rodiče dětem v rámci „klidu“ pustí televizi nebo video místo toho, aby si s nimi společně popovídali nebo jim přečetli pohádku. Víím, že mnoho dnešních rodičů je velmi pracovně vytížených a mají velmi málo času, který mohou věnovat svým dětem. Děti tráví čas před počítačovou obrazovkou a stávají se „hrdiny“ ve virtuálním světě her.

Různé sociální sítě umožňují dětem domlouvat se a bavit se bez nutnosti osobního kontaktu. Tento je však pro ně a jejich vývoj velmi důležitý. Zdá se mi, že na základě toho, že sociální sítě a internet nabízí hotové produkty, hodně dnešních dětí nerado něco vymýšlí. Mobilní telefon nebo internet jsou jako „zloděj“ tvořivosti a kreativity. Raději se nudí a nechávají se bavit, než aby zapojily svou fantazii a vymyslely si nějaký program.

Cílem práce je ověřit si teoretické znalosti týkající se motivace, tvořivosti a fantazie v praxi, při práci s dětmi mladšího školního věku. S dětmi 3. a 4. třídy základní školy jsme vytvářely svá strašidla na základě povídání o Pohádkové zemi Vítězslavy Klimtové. Chtěla jsem, aby děti poznaly práci s novými materiály, popustily uzdu své tvořivosti a fantazii a vymyslely si nového „kamaráda“. Chtěla jsem děti motivovat k jiné činnosti než k sezení u počítače nebo u televize.

Práce je rozdělena do dvou částí – teoretická východiska a vlastní praktická část. V první kapitole jsem se zabývala motivací obecně. Vymezila jsem pojem motivace, zabývala se účinky motivace na tvořivost a vypsala některé metody, jak lze motivaci u žáků rozvíjet. Na tvořivost má vliv i to, zda jde motivace vnitřní nebo vnější. Toto zjištění jsem si ověřila při praktické části. Pro malé děti je vhodná motivace hrou, kdy dítě přirozeně rozvíjí své dovednosti, motoriku i myšlení. V této části jsem pracovala s poznatky autorů I. Lokšové a J. Lokši.

V druhé kapitole se věnuji tvořivosti. S tvořivostí se nesetkáváme jen v oblasti umění nebo výtvarné výchovy. Tvořivost nám pomáhá adaptovat se na měnící se a nové

životní podmínky. Proces tvořivosti by nám měl přinášet nové poznání, možnost seberealizace, pocit uspokojení a radosti. V této kapitole jsem se zabývala tvořivým myšlením a možnostmi rozvíjení tvořivosti. Tvořivostí dětí ve výtvarné výchově se zabíral zejména J. Uždil, z jehož díla jsem čerpala v této kapitole.

Fantazie je hlavním pojmem třetí kapitoly. Bohatý svět fantazie je blízký zejména dětem. Do tohoto světa mohou utéci před každodenním světem kolem nich. Únik – to je i jedna z funkcí fantazie. Vedle únikové fantazie existuje i fantazie tvořivá. Uvádím zde poznatky M. Nakonečného. Vysvětluji termín fantazie, k čemu fantazie slouží a jak ji podle tohoto hlediska můžeme členit.

Čtvrtá kapitola je věnována výtvarné výchově. Dítě během svého vývoje prochází různými stádii výtvarné tvorby, od prvních čaranic, přes znázornění postav až po vyjádření prostoru. Představuji zde postřehy A. Toufara, který se tímto tématem zabýval a jehož pozůstalost sestavila a sepsala L. Karbusická. Ve výtvarné tvorbě se s tvořivostí setkáváme s jejími různými podobami, ať už je to výtvarná hra nebo volná tvorba, jak uvádí V. Slavíková, J. Slavík a H. Hazuková. V jedné z podkapitol hovořím též o různých materiálech, technikách a významu barev, které slouží k vyjádření se ve výtvarné tvorbě.

Ve své práci jsem se pracovala s dětmi z 1. stupně základní školy. V páté kapitole tak charakterizuji mladší školní věk podle M. Vágnerové. Přibližuji vývoj dovedností a schopností dětí v tomto období. Pro děti, které začaly navštěvovat školu, je to období plné změn.

V předposlední, šesté kapitole práce představuji autorku, malířku a zakladatelku Pohádkové země Vítězslavu Klimtovou, která mě inspirovala pro volbu tématu bakalářské práce. Představuji Pohádkovou zemi a místa, kde ji můžeme navštívit. Součástí Pohádkové země jsou i putovní a stálé expozice. V. Klimtová také stále pořádá programy pro děti v mateřských i základních školách.

Poslední sedmá kapitola popisuje vlastní průběh výtvarné činnosti, kdy jsme s dětmi vyráběli strašidla. Jde o praktickou část bakalářské práce, která je důležitým podkladem pro splnění vytčeného cíle mé práce.

Závěr je zhodnocením, zda se mi záměr motivovat děti k tvůrčí činnosti podařil či nikoliv, spojeným s analýzou příčin úspěchu, resp. neúspěchu. Nedílnou součástí závěru je i verifikace stanovených hypotéz.

I. Teoretická část

1 Motivace

Motivace je proces, který aktivuje organismus k určitému jednání a chování. Vysvětluje, proč se chováme tak, jak se chováme, co od svého chování očekáváme a čeho chceme dosáhnout.¹ Samotné slovo motivace pochází z latinského „*moveo*“ a v překladu znamená „hýbám“.

I. Lokšová se přiklání k chápání motivace „... jako souhrnu činitelů, které podněcují, energizují a řídí průběh chování člověka a jeho prožívání ve vztazích k okolnímu světu a k sobě samému.“²

L. Koháková vymezila motivaci takto „*Motivace je energizující a regulující silou osobnosti. Vyvolává tvůrčí proces, udržuje aktivitu a zaměřuje ji určitým směrem.*“³

Motivace bývá teoretiky označována jako hypotetický konstrukt, není hmatatelná, nemůžeme ji vidět. Pomáhá nám pochopit, proč se někdo chová tak a ne jinak.⁴ Mezi příčiny motivace patří kromě fyziologického stavu mozku a těla i naše kultura a sociální interakce s jedinci v našem okolí.⁵

Mezi motivy neboli motivační síly, které se podílejí na našem chování, patří:

- pudy a potřeby,
- zájmy a záliby,
- postoje, hodnoty, city a citové vztahy,
- cíle a životní plány příp. sklony a zvyky (návyky).⁶

Můžeme ji rozdělit na vnitřní a vnější. Vnitřní motivace z našich vnitřních pohnutek, potřeb, kdy si sami vyvoláme určité jednání, bývá silnější než vnější, kdy naše činy vyvolávají vnější podněty, události. Pokud je člověk motivován vnitřně, dělá určitou činnost jen pro tu činnost. Tento proces mu dělá radost, obohacuje jeho život,

¹ srov. GILLERNOVÁ, I. a kol. *Slovník základních pojmů z psychologie*. s. 31.

² LOKŠOVÁ, I., LOKŠA, J. *Pozornost, motivace, relaxace a tvořivost dětí ve škole*. s. 11.

³ KOHÁKOVÁ, L. *Estetická výchova a rozvoj tvořivosti*. s. 16.

⁴ srov. LOKŠOVÁ, I., LOKŠA, J. *Pozornost, motivace, relaxace a tvořivost dětí ve škole*. s. 10.

⁵ srov. ATKINSON, R. L. a kol. *Psychologie*. s. 349.

⁶ srov. NOVÁK, L. *Základy psychologie*. s. 35.

bez toho, že by za ni očekával pochvalu nebo odměnu. Na základě výzkumů I. Lokšová uvádí, že žáci, kteří jsou více motivováni vnitřně, vykazují vyšší úspěšnost při plnění školních úkolů. Mají lepší pojmové učení a lépe si zapamatují novou učební látku než žáci motivovaní vnějšími činiteli. Při vnější motivaci se jednotlivec učí pod určitým tlakem. Žáci, u kterých převládá vnější motivace, se hůře přizpůsobují školnímu prostředí, mají menší sebevědomí a hůře se vyrovnávají s neúspěchem.⁷

1.1 Účinky motivace na tvořivost

Za podstatný faktor sociálního prostředí podporující tvořivost se považuje atmosféra volnosti, kdy jedinec vykonává určitou činnost bez obav z hodnocení výkonu. Tvořivost se nejčastěji projevuje v podmínkách vnitřní motivace. Ta funguje jako intervenující proměnná pozitivně ovlivňující úroveň člověka.⁸

„Snižování úrovně tvořivého výkonu pod tlakem vnějších motivačních činitelů je zprostředkované nejen procesy kognitivními (myšlenková analýza úkolu, pozornost atd.), ale i emocionálními (např. pocity nepříjemnosti u úkolů, které jsou subjektivně vnímány jako „práce“). Naopak facilitující efekt vnitřní motivace na tvořivost může být zprostředkován i pocity sebeuspokojení a radosti z řešení úlohy, pokud je subjektivně vnímáno jako „hra“.“⁹

Negativní účinek na tvořivost může mít i činnost s cílem dosáhnout odměny. Tvořivost pomáhá rozvíjet interiorizaci vnějších motivů u žáků. V souvislosti se správným motivováním žáků k tvořivé činnosti je důležité respektování vývojových souvislostí motivace a tvořivosti. U mladších žáků na 1. stupni základní školy převládá motivace vnější, později žáci stále více využívají vlastní aktivitu při výběru úloh ve vyučování, hodnocení výsledků řešení problémů a nápadů ostatních i vlastních.¹⁰

1.2 Motivační zaměření činnosti tvořivých jedinců

„V motivovanosti k tvořivosti se uplatňují všechny obecné zákonitosti motivovaného chování, vycházející z incentív a potřeb. Přitom sama potřeba tvořivě se projevovat byla

⁷ srov. LOKŠOVÁ, I., LOKŠA, J. *Pozornost, motivace, relaxace a tvořivost dětí ve škole*. s. 15.

⁸ srov. tamtéž, s. 37.

⁹ tamtéž, s. 37.

¹⁰ tamtéž, s. 38.

psychology rozpoznána jako jedna ze základních a přirozených potřeb člověka v souvislosti s procesy a projevy seberealizace, sebevyjádření.“¹¹

Motivace a motivy tvořivosti se zpravidla dělí na primární a sekundární. Objevné a intelektuální dispozice, sklon vlastního názoru, postoje a zkušeností v oblasti tvořivých činností se spojují s primární motivací. Sekundární motivace se zpočátku jeví jako průvodní jevy motivace primární a postupně se teprve v samotné motivace vyvinuly. Patří mezi ně úsilí hledat nové, snaha po kvalitě, ctižádostivost a velmi známá radost z procesu a z činnosti. Kritériem rozlišení k motivaci může být také to, jakým směrem je zaměřená samotná aktivita. O zaměření činnosti k sobě samému můžeme hovořit v případě, když úkol, celý proces a výsledek je pro jedince důležitý jen potud, pokud vede k cíli, jímž je sociální prestiž. V případě zaměření činnosti k úkolu je cílem sám tvořivý proces a radost, které se jím dosahuje. Jedinec v tvořivé činnosti vyjadřuje sebe sama, rozvíjí svou vlastní osobnost.¹²

1.3 Metody rozvíjení motivace u žáků

Rozvíjet motivaci lze mnoha způsoby, pro každého je to něco jiného. J. Hvozdík shrnul a doporučil následující způsoby k rozvíjení motivace:

- Problémové vyučování – vyvolání zájmu o problém, aktivita a zpětná vazba, alternativní řešení.
- Vyučování hrou – didaktické hry, soutěživost, uvolněná atmosféra, radost ze hry.
- Zajímavé úlohy – úlohy, ve kterých žák poznává vědecké objevování, tajemno, dramatičnost.
- Soutěže – je nutné střídat zadání soutěží, aby nevynikala stále stejná skupina žáků, je potřeba dát prostor pro děti s různými typy nadání. Zároveň by dítě mělo soutěžit s rovnocennými partnery. Tak mohou vyniknout i méně nadaní žáci. Je to pro ně pozitivní motivace.
- Programové učení – samostatná práce, vlastní tempo při řešení, zpětné informace o řešení.
- Dramatizace činností – zajímavý, netradiční způsob podání látky.

¹¹ HAZUKOVÁ, H. *Didaktika výtvarné výchovy VI – Tvořivost a výtvarná výchova*. s. 33.

¹² srov. HOLEŠOVSKÝ, F. *Základní problémy výchovy k tvořivosti*. s. 18.

- Odměna a trest – nové způsoby hodnocení, pozitivní hodnocení, slovní, individuální.
- Akceptování jako motivační princip – brát žáka jako osobnost, nechat vyniknout jeho individualitu a jedinečnost, žák by měl mít zodpovědnost za výsledky své práce.
- Uplatňování principu sebevyjádření žáka – tolerance zvláštností žáků, nekonformní vyučování, nechat žákovi možnost hovořit nejen o poznacích, ale i vztazích a motivech.
- Rozmanitost ve vyučování – nové metody a formy práce, variabilita vyučování, změna rytmu a tempa.
- Zohledňování principu synektického klimatu – vytváření ovzduší aktivity, hledání, humoru.
- Brainstorming – oddělení produkce (nápadů) od hodnocení, produkování soudů, závěrů odděleně od jejich kritizování a posuzování.
- Koncentrace pozornosti – zařazení speciálních cvičení pro rozvoj a posilování pozornosti, soustředěnost na práci.
- Regenerace sil – zařazení odpočinku do výuky jako účinného motivačního prvku, problém odpočinku a únavy.
- Tvořivost – tvořivé úkoly podporující motivaci, žákovi umožnit seberealizaci a projevit odvahu postavit se do jiné role než klasické role žáka.
- Imaginace – důraz na rozvoj fantazie, spontánnost v tvorbě, příznivé klima.
- Učení činností – učitel řídí výuku tak, aby žáci vyvinuli maximální praktickou činnost a do učení zapojili celou svou osobnost.
- Kooperativní vyučování a učení - rozdělování žáků do skupin, jejich změnu podle typu učiva, vystřídání různých rolí ve skupině.
- Výcvik a rozvíjení citového vztahu k problémům – žáci hledají problémy, definují je pro pozdější řešení v reálném životě.
- Skupinová dynamika – využívá sociálně-psychologické procesy ve třídě, na základě sociometrických analýz ve třídě respektuje nové role žáků, které vznikají během vyučování.

- Využívání informačních fondů – tím, že si žák sám vyhledává informace v informačních zdrojích (knihy, encyklopedie, slovníky, internet), vypracovává referáty, získává jiný vztah ke spolužákům a učení.
- Rozvoj hodnotícího myšlení a sebehodnocení žáků – učitel nechává žáky, aby sami hodnotili myšlenky, nápady, výkony, čímž zvyšuje jejich zodpovědnost.
- Aktuálnost – problémů, témat, které by měly vycházet ze zkušenosti žáků. Učitel by měl žákům ukazovat možnost praktického využití osvojených poznatků.
- Uplatňování principu hierarchie cílů – pro žáka je důležité znát blízké i vzdálené cíle. Ty by měly být konkrétní a srozumitelné.
- Uplatňování principu smyslu a významu učiva – nutnost přesvědčit žáky o tom, že nabyté vědomosti budou v budoucnosti potřebovat.¹³

1.4 Motivace hrou

„Hra je základní aktivitou dětské seberealizace (ale je tomu tak i v obecně lidské rovině). I když vychází z vnitřního popudu a odráží podmínky, ve kterých se dítě nachází, je navíc originálně nastavena podle dispozic každého jedince a její forma se v čase a společnosti proměňuje.“¹⁴

Prostřednictvím hry dítě spontánně a přirozeně poznává okolní svět, rozvíjí své dovednosti, formy myšlení, motoriku i slovní zásobu. Motivování hrou při jakékoli činnosti dítěte je přirozené. Děti si velmi rády hrají a je proto snadné je plně zaujmout a vtáhnout do aktivity právě hrou. Hry se snažíme vybírat podle věku dětí a podle zvolené činnosti.

K navození činnosti můžeme použít hry experimentální, kdy se děti mění v průzkumníky a objevují věci, materiály nebo nástroje. Při dramatických hrách na sebe děti přijímají nové role, stávají se zvířátky, pohádkovými bytostmi. Vytváří si nové světy a situace. Symbolické hry jsou založeny na symbolech. Vybraný předmět symbolizuje předmět druhý. Nesmíme opomenout ani hry spontánní. Hry lze různě

¹³ srov. LOKŠOVÁ, I., LOKŠA, J. *Pozornost, motivace, relaxace a tvořivost dětí ve škole.* s. 43-45.

¹⁴ KOŤÁTKOVÁ, S. *Hry v mateřské škole v teorii a praxi.* s. 14.

kombinovat nebo doplňovat dalšími motivačními formami jako je četba, vyprávění, poslechem CD nebo prohlížením obrázků.¹⁵

¹⁵ srov. VONDROVÁ, P. *Výtvarné techniky pro děti*. s. 10.

2 Tvořivost

S tvořivostí se ve svém životě setkáváme neustále. Každý člověk je více či méně tvořivý. Tvořivost nám pomáhá přizpůsobovat se měnícím životním podmínkám, je předpokladem seberealizace jedince. Vyvolává pocit uspokojení, pozitivně ovlivňuje sebevědomí a průbojnost, tvořivé děti jsou sebevědomější a lépe se prosazují. Také může pomáhat při snižování anxiety, zlepšuje sociabilitu a ochotu ke spolupráci. V neposlední řadě formuje citové kvality, vztah jedince ke světu a k sobě samému.¹⁶

V literatuře narážíme na různé názory na tvořivost.

K. Fichnová a E. Szobiová tvořivost vymezily takto:

„Co je tvořivost? Na tuto otázku neexistuje jednotná odpověď, ale mnoho odborníků se shoduje v tom, že je to schopnost vytvářet nové, neobvyklé, originální způsoby řešení.“¹⁷

J. Uždil napsal:

„Tvořivost není totéž co hra, ani se nedá ztotožnit s fantazií, ačkoli obojí s ní organicky souvisí. Má co dělat s myšlením, ba i s logikou, s chováním – je zkrátka vázána přímo na lidskou osobnost. Neobejde se bez odvahy a je doprovázena pochopením pro vše nové; skoro bychom řekli, že má něco společného i se smyslem pro humor (který také má rád nezvyklé situace a nečekaná spojení představ). Je to vzácné koření naší aktivity, usměrňovač jejích částic.“¹⁸

L. Koháková o tvořivosti uvádí:

„Je určujícím aspektem celé osobnosti, jejího postoje k životu, k prostředí, ve kterém žije, i k sobě samému. V tvořivosti vidíme především zaměření a tíhnutí jedince k sebezdokonalování a zdokonalování prostředí, ve kterém žije – sociálního i materiálního.“¹⁹

Za podstatnou považují charakteristiku jedinečného přínosu tvořivosti od I. Kovářové. Ta říká, že tvořivost je součástí našeho života, pomáhá nám rozvíjet naše

¹⁶ FICHNOVÁ, K., SZOBIOVÁ, E. *Rozvoj tvořivosti a klíčových kompetencí dětí – náměty k RVP pro předškolní vzdělávání*. s. 5-6.

¹⁷ tamtéž, s. 5.

¹⁸ UŽDIL, J. *Čáry, klikyháky, paňáci a auta*. s. 106.

¹⁹ KOHÁKOVÁ, L. *Estetická výchova a rozvoj tvořivosti*. s. 14.

schopnosti a dovednosti. Lze souhlasit také s tím, že podporujeme-li rozvíjení tvořivosti u našich dětí, přináší to potěšení jak nám, tak i dětem. Potvrdilo se mi to doma při výchově synů, a i při vedení ve výtvarném kroužku. „*Tvořivost neexistuje nikdy sama o sobě. Není to izolovaný jev, nýbrž ve výtvarné oblasti sebou nese rozvoj obratnosti, pozorování, koncentrace, logiky, motorické zručnosti, schopnost rozeznávání barev, vědomí časové posloupnosti, schopnost rozeznávání tvarů, empatie, citlivost, rozvoj řeči a mnoho dalších schopností. Tvořivá osobnost je silná, nenechá se manipulovat a současně není lhostejná ke svému okolí. Umožníme-li dítěti, aby rozvíjelo svou tvořivost, obohacujeme jej tím a současně sami sebe.*“²⁰

2.1 Tvořivé myšlení

Tvořivost je vhodné rozvíjet a podporovat už u malých dětí. Tím, jaké jim dáváme hračky a předměty, rozvíjíme jejich představivost. Pomáháme jim objevovat okolní svět a vyrovnávat se s ním. Pro děti je v procesu rozvíjení tvořivého myšlení důležitý pocit bezpečí, kdy by se neměly bát neúspěchu. Pokud se dítě necítí na vystoupení před ostatními, umožníme mu vystoupení ve dvojici. Děti nehodnotíme, ale chválíme a podporujeme. Další důležitou zásadou je dobrovolnost, kdy necháme na dítěti, zda se chce aktivity účastnit. Činnost by děti měla bavit a přinášet jim potěšení, proto se snažíme, aby všechny úlohy měly formu hry a nikoliv učební látky. Při řešení úloh nebo jiných aktivitách je důležitým prvkem humor. Může posloužit jako ventil emocí a uvolnění atmosféry.²¹

Každé dítě je osobnost a nejde je těsnat do žádných tabulek. Tím, že jim umožníme se kreativně rozvíjet, jim pomáháme, aby v sobě objevily skryté vlohy. Samotné tvoření je zážitek, který otevírá dětem cestu k poznávání. Seznamují se s různými materiály, postupy a technikami. Podporujeme-li děti v kreativitě a originalitě, obohacujeme tím i sami sebe.

²⁰ KOVÁŘOVÁ, I. *Výtvarné hrátky pro nejmenší děti*. s. 4.

²¹ srov. FICHNOVÁ, K., SZOBIOVÁ, E. *Rozvoj tvořivosti a klíčových kompetencí dětí – náměty k RVP pro předškolní vzdělávání*. s. 7-8.

P. Guilford uznával názor, že v tvůrčím procesu jsou nejdůležitější dva typy myšlení, a to konvergentní a divergentní. Důraz pouze na jednu správnou odpověď, na jedno jediné řešení při hledání správné odpovědi klade konvergentní myšlení, které patří ke kognitivním faktorům tvořivosti. Je to sbíhavé myšlení, při kterém se logicky postupuje ke správnému závěru. „*Konvergentní úlohy vyžadují mentální procesy, které využívají a formují zejména vnímání, rozlišování a poznávání věcí, paměť, analýzu a syntézu, indukci a dedukci na úrovni bezprostředních konkrétních vztahů, a také schopnost aplikace – použití definicí, informací, poznatků v konkrétní situaci (při řešení problému, ve školních úlohách apod.)*.“²²

Pro divergentní myšlení je naopak příznačné hledání více možností řešení, rozmanitost a množství odpovědí. Toto myšlení je rozbíhavé, než se dojde k určitému výsledku, je nutné vypracovat velké množství variant řešení. „*Při řešení úloh divergentního charakteru tedy tvoříme různé varianty, vymýšlíme hypotézy, postupy, zvažujeme důsledky, hodnotu, správnost a eleganci řešení, musíme udělat rozhodnutí. Uplatňují se tu i hodnocení, kritické myšlení a rozhodovací proces*.“²³

2.2 Rozvíjení tvořivosti

Jak již bylo uvedeno na začátku kapitoly, každý člověk je do určité míry tvořivý. Tvořivost podléhá vlivům prostředí a je tedy možné ji trénovat a rozvíjet. Tvořivou činností otvíráme dětem cestu za poznáním něčeho nového. Děti se lépe vyrovnávají s nezvyklými situacemi, jsou sebevědomější. Tvořivostí vedeme děti k uvědomění si vlastního já. Tvořivost lze rozvíjet nejen vhodnou motivací, tvořivými hrami, vhodným tématem, kladením vhodných otázek a odpovídáním na ně, představivostí, zvědavostí, objevováním nového a neznámého, respektováním zkušeností jedince, porozuměním. V tvořivosti jsou důležité neotřelost přístupu, nadšení, pružné myšlení, vnímavost, fantazie, originalita, entuziasmus.

„*Tvořivý potenciál žáka se podobně jako jiné psychické funkce dá záměrným působením ovlivnit, je možno ho facilitovat a posílit. Tvořivost má procesuální charakter a rozvíjí se prostřednictvím činnosti. Vhodně zvolenými a záměrně*

²² LOKŠOVÁ, I., LOKŠA, J. *Pozornost, motivace, relaxace a tvořivost dětí ve škole*. s. 124.

²³ tamtéž, s. 124.

navozenými činnostmi lze ji zvyšovat.“²⁴

Tvořivost ve školním prostředí, můžeme rozvíjet ve všech předmětech, nejenom ve výtvarné nebo hudební výchově, ale i v matematice, fyzice, přírodních vědách. „Zjednodušeně by se dalo říci, že vychovávat k tvořivosti znamená sestavovat i ty nejobvyklejší ‚úkoly‘ tak, aby v nich obsažen nějaký problém, oříšek, překážka, předpoklad k duševní práci.“²⁵

E. P. Torrance, americký psycholog vytvořil šest zásad k cestě k tvořivému vyučování:

- Respektovat neobvyklé otázky žáků – respekt k neobvyklým otázkám posiluje sebevědomí dítěte, udržuje aktivní účast na vyučování.
- Respektovat imaginativní a nezvyklé myšlenky – děti často vidí věci a vztahy nově, jinak než učitel.
- Myšlenky žáků jsou cenné, hodny pozornosti – žáci si ne vždy jsou jisti, tím, že jejich nápad, myšlenka má význam. Učitel má objevovat kvalitu nápadů.
- Příležitost k učení se z vlastní iniciativy a projev důvěry ve výsledky vlastní činnosti žáků – děti sami zkouší a hledají, učí se napravovat chyby.
- Dát dětem jistý čas k nehodnocené aktivitě a k učení bez hodnocení – uvolnění od tlaku pracovního postupu.
- Hodnocení učitele se má opírat o důvody a naznačovat důsledky, které z činnosti plynou – učitel dává dětem příležitost, aby samy hodnotily.

Tyto principy lze uplatňovat i doma, v rodinném prostředí. Na některé otázky dětí mnohdy neznají odpovědi rodiče ani učitelé. Přiznání dospělých k neznalosti vzbuzuje důvěru dětí a vytváří emocionálně příznivé prostředí. Při neznalosti odpovědi je nejlepší metodou společné hledání odpovědi, správného výsledku.²⁶

K rozvíjení tvořivosti je dnes k dispozici celá řada myšlenkových metod. Mezi „tvořivé vlastnosti“ můžeme řadit citlivost k vlastnímu zážitku a k vlastní práci, vnitřní pohyblivost, rychle vytvářet syntézu, smysluplně organizovat, koncentrované vnímání. Všechny tyto vlastnosti jsou jako vystřižené z programu výtvarné výchovy, netýkají se

²⁴ LOKŠOVÁ, I., LOKŠA, J. *Pozornost, motivace, relaxace a tvořivost dětí ve škole.* s. 188.

²⁵ UŽDIL, J. *Čáry, klikyháky, paňáci a auta.* s. 106.

²⁶ srov. HOLEŠOVSKÝ, F. *Základní problémy výchovy k tvořivosti.* s. 55-56.

však jen výtvarné výchovy, projevují se v každodenním životě, v myšlení, jednání, v povolání, ve vědě. J. Uždil o výtvarné činnosti říká, že je tvořivá sama o sobě, ze své podstaty.²⁷

2.2 Fáze tvůrčího procesu

„Tvořivý proces probíhá ve všech sférách tvořivé činnosti. Využívá přitom nejrůznějších aktivit, které se vzájemně podporují a zesilují. Podněcují hlubokou koncentraci na předmět tvorby a zaměřenost na finální produkt. Každý tvořivý proces proto vyžaduje speciální činnosti, prostředky a metody.“²⁸

Jednu z teorií tvůrčího procesu popsal G. Wallas již v roce 1926. Podle této teorie probíhá tvoření ve čtyřech fázích. Žádná fáze nemůže stát osamoceně, navzájem se prolínají a podmiňují.

1. Příprava – fáze, kdy jedinec začíná sbírat informace o problému, který má být vyřešen.
2. Inkubace – fáze, kdy jedinec vědomě neuvažuje o problému. Nové myšlenky a poznatky přicházejí z nevědomé mysli. Člověk nemá záměrně pracovat na problému.
3. Osvětlení – fáze, kdy jedinec v okamžiku hlubokého ponoření do problému, objevuje nový nápad, vědomosti, řešení.
4. Ověřování – fáze, ve které probíhá vědomé hodnocení, jedinec zkouší a ověřuje. To je ve skutečnosti nejdůležitější stránka kreativity. Možnost poznat, kdy se řešení hodí k problému, je součástí tvůrčího procesu.²⁹

„Pro komplexní povahu tvořivosti, která přesahuje oblast kognitivity, byl vytvořen pojem tvořivá osobnost, který vyjadřuje širší osobnostní souvislosti tvořivosti. Od romantického pojetí tvořivosti, omezeného obvykle na tvořivost uměleckou, jejíž zdroje byly hledány v nevědomí, se dospělo k psychometricky založenému zkoumání faktorů tvořivosti, jakož i k výchově a výcviku tvořivosti. Podstatným znakem tvořivé osobnosti je autonomie (J. P. Guilford) a snaha po seberealizaci (A. H. Maslow).“³⁰

²⁷ srov. UŽDIL, J. Čáry, klikyháky, paňáci a auta. s. 104-106.

²⁸ srov. LOKŠOVÁ, I. LOKŠA, J. Pozornost, motivace, relaxace a tvořivost dětí ve škole. s. 132.

²⁹ srov. HAZUKOVÁ, H. Didaktika výtvarné výchovy VI – Tvořivost a výtvarná výchova. s. 25.

³⁰ NAKONEČNÝ, M. Psychologie osobnosti. s. 107

V roce 1964 předložil na základě psychometrického výzkumu G. H. Gough přehled rysů tvořivé osobnosti.

- Vnímání a asociace tvořivé osoby směřují k menší všeobecnosti a k menší typičnosti.
- Tvořivý jedinec projevuje zájem o formu a eleganci, tento ho vede k tomu, že není poután přesností a pečlivostí.
- Tvořivá osobnost je intuitivní a emfatická (citová).
- Tvořivá osobnost je esteticky senzitivní.
- Tvořivá osobnost je sociálně a emocionálně senzitivní.
- Tvořivá osobnost je složitá osobnost.
- Tvořivá osobnost je spíše otevřená, více vnímá, než usuzuje a je otevřena novým přístupům.³¹

Podle F. Holešovského se tvořiví jedinci vyznačují nekonformitou. Neustoupí ze svého stanoviska, pokud si myslí, že mají pravdu. Nebojí se začít něco nového v životě. Je jim bližší asymetrie, nerovnováha a komplexnost, jsou nezávislejší ve svém úsudku, jsou sebevědomější a brání se omezování. V nepořádku vidí příležitost ho uspořádat.³²

³¹ srov. NAKONEČNÝ, M. *Psychologie osobnosti*. s. 111.

³² srov. HOLEŠOVSKÝ, F. *Základní problémy výchovy k tvořivosti*. s. 8.

3 Fantazie

Základem každé tvůrčí činnosti je fantazie (obrazotvornost, představivost). Je opakem reálného, současného světa kolem nás, umožňuje nám z něj uniknout. Na základě předešlého vnímání nebo pozměňováním minulých prožitků vznikají nové představy. Člověk prožívá něco nového, mimořádného, i když zdrojem fantazie je dříve vnímaná skutečnost.³³

3.1 Fantazie a děti

S bohatou fantazií se setkáváme u dětí. Její pomocí se vyrovnávají s realitou. Vytvářejí si svůj vlastní svět, kde je vše možné, zvířata mluví, věci se hýbou. Fantazii můžeme podporovat a rozvíjet četbou vhodných knížek, povídáním pohádek a příběhů, pomocí kterých děti vtáhneme do děje. Fantazijní představy můžeme vyvolat otázkami a vybídnutím „Představ si ...“, „Co vidíš, když ...“, „Jak vypadá ...“.

Nejranější fantazie je u dětí spjata s jejich opravdickými prožitky. Kolem čtvrtého roku věku dítěte se fantazie začíná projektovat do okolního světa, který se tak trochu stává pro dítě pohádkou. Později se dítě pomocí symbolů stává méně závislé na vnějším podnětu a v rozvoji jeho paměti, fantazie a duševních schopností nastává velký pokrok. Na společném základě imaginace při rozvíjení duševního života se kromě slovního projevu podílí také dramatický, hudební a výtvarný projev. Dítě je schopno i bez přímého vnějšího podnětu samo aktivně snít a fantazírovat.³⁴ Dokáže bohatě vytvářet příběhy, myšlenky a představy vyslovují, hned jak je napadnou. Zvláště ve hrách se děti nechávají strhnout k „fantazírování“.

„Dospělí často fantazijní rozlety svých dětí usměrňují, omezují nebo je velmi důsledně zakotvují do běžné skutečnosti. Rodiče se odklonu od reality obávají. Neuvědomují si, že pro další tvořivé myšlení je nezbytné plnohodnotně prožít období fantazijních představ a zpracování fikcí v hravých námětech.“³⁵

³³ srov. HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. s. 159-160.

³⁴ srov. SLAVÍKOVÁ, V., SLAVÍK, J., HAZUKOVÁ, H. *Výtvarné čarování – Artefiletika pro předškoláky a mladší školáky*, s. 139.

³⁵ KOŤÁTKOVÁ, S. *Hry v mateřské škole v teorii a praxi*. s. 39.

3.2 Úniková a tvořivá fantazie

M. Nakonečný ve své Psychologii uvádí: „Existuje dvojitá funkce fantazie, úniková a tvořivá. První se zakládá na konstruování imaginárních zážitků a celých světů, v nichž subjekt kompenzuje své frustrace, nesplněné naděje a životní nedostatky (úniková imaginace). Tvořivá fantazie může úzce souviset s první funkcí fantazie, představuje originální imaginativní a intelektuální tvořivost.“³⁶

Ve fantazii má zdroj vše nové kolem nás, tvořivost se projevuje nejen v umění, ale i ve vědě, architektuře a v módě. Obecně platí, že tvořivá fantazie je podněcována a řízena realitou. Lidem s velkou fantazií – fantastům se často přezdívá „snílci“. Realita pro ně znamená něco, s čím nepočítají, co neberou na zřetel. Ne všechno se z jejich představ uskuteční. M. Nakonečný dále uvádí, že v tvořivé fantazii mají svůj původ vynálezy všeho druhu.³⁷

³⁶ NAKONEČNÝ, M. *Psychologie – přehled základních oborů*. s. 291.

³⁷ srov. s. 292-293

4 Tvořivost a výtvarná výchova

S termínem tvořivost a děti na základních školách se nám, kromě hudební a dramatické výchovy, vybaví předmět výtvarná výchova. Velice záleží na postoji pedagoga a jeho vedení hodiny, zda se bude dítě na jeho hodiny těšit nebo ne. Velice brzy, už v mateřské školce, může špatným přístupem pedagog zasít v dítěti pochybnosti o jeho nadání, tvořivosti a fantazii. Učitel, který vyžaduje, aby tráva byla zelená, jablko červené a moře modré, u dětí potlačí jejich přirozený způsob vyjádření toho, co prožívají a vidí. Dítě ze strachu, že nesplní, co se od něj očekává, že jeho tvorba nebude „normální“, přestane tvořit. Bude pouze reprodukovat, co se od něj požaduje.

4.1 Dítě a výtvarný vývoj

Období, kdy se dítě seznamuje s výtvarným materiálem (zhruba kolem prvního roku věku) nazýváme obdobím bezobsažné čáranice. Dítě pocítuje velkou radost, okamžik překvapení z prvních účinků výtvarných materiálů, kdy svým vlastním pohybem zanechá stopu. Zprvu „maluje“ celým tělem, postupně se pohyb omezuje na celou ruku. Na první pohled nesmyslná čáranice se postupem času mění v drobnější linie, krátké čáry, vlnovky a přímký. První čáranice jsou spontánní, dítě uvolňuje svou vnitřní aktivitu, zobrazuje sebe sama. Kolem šestnáctého a osmnáctého měsíce věku dítěte se bezobsažná čáranice mění na čáranky s „obsahem“. Na první pohled vypadají stejně, ale při bližším zkoumání v obsažné čáranici objevujeme odlišnosti a zvláštnosti. Spočívají ve vedení čar, přítlaku, v důsledném pokrytí celé plochy papíru. V tomto období nabízíme dětem velký prostor na kresbu a vhodné výtvarné potřeby např. prstové barvy, velké archy papíru, které pokryjí velkou plochu.

Období hledání vztahu mezi dítětem a okolním světem se projevuje znakovou kresbou. Pro nás dospělé ještě nemá kresba čitelný obraz, chybí detaily. Dítě vyjadřuje antropocentrický obsah, to co s ním souvisí nejúžeji, např. rodina, dům, kolo, auto, květina, slunce. Nejproduktivnější období dětské tvořivosti, kdy dítě chce vypovídat o svých vnitřních pocitech, o tom co vidělo, zažilo, slyšelo a chce se o to podělit s ostatními, se nazývá etapou spontánního realismu neboli „královským obdobím“ výtvarného projevu. Setkáváme se s ním převážně u dětí v období mateřské školky.³⁸

³⁸ srov. KARBUSICKÁ, L. *Výtvarná výchova a dítě – sestaveno z pozůstalosti A. Toufara*. s. 10-15.

„Výtvarné projevy spontánního realismu vycházejí ze zkušeností, které podmiňují intenzivní prožitky. Dětská kresba tohoto období není však jenom výrazem nějaké úzké a specifické potřeby prakticky se projevit, ale je svázána s duševním životem dítěte. Dítě kreslí to, co si představuje, nikoliv to, co vidí. Dětská kresba není protějškem reality, ale obrazem představ.“³⁹

V každém tomto období dítě podporujeme a povzbuzujeme. Pozor, ale na to, abychom jim ve snaze pomoci neuškodili. Někdy dětem nabízíme své vlastní vzory a představy, tím brzdíme a omezujeme jejich fantazii. Z jejich tvorby se ztratí spontaneita a moment překvapení. Hlavní význam jejich výtvarného projevu nespočívá ve výsledku, ale v procesu tvorby.⁴⁰

4.2 Výtvarná tvorba

S výtvarnou tvorbou se setkáváme již v mateřské škole a později na škole základní. Většina z nás se těšila na hodinu výtvarné výchovy. Nakonec školního roku jsme se doma pochlubili svými výkresy. Výtvarná výchova neznamena jen „výkresy“, jsou i další možnosti, jak výtvarnou výchovu uchopit.

4.2.1 Výtvarná hra

„Lidská hra je uchopitelný fenomén, který každý zná, který je všeobecně znám a který každý zná zvnitřku, ze svého svědectví vlastního prožívání.“

Eugen Fink

Děti svou tvořivost nejprve projevují ve hrách. Dávají dětem možnost sebevyjádření a realizace sebe sama. Výtvarná hra slouží jako prostředek poznávání výtvarného řádu a seznamuje dítě s výtvarnými materiály a nástroji. Žák, kterého motivuje konkrétní představa, volně experimentuje s materiály, sleduje stopy, které zanechávají.⁴¹

Výtvarná hra nenásilně rozvíjí jemné psychomotorické dovednosti, vyvolává potěšení z výtvarných aktivit. Často vznikají spontánně, kdy dítě „zkouší“ nějaký materiál, výtvarnou potřebu a při tom zanechává stopu. Zpočátku nemá výtvarná hra za

³⁹ srov. KARBUSICKÁ, L. *Výtvarná výchova a dítě – sestaveno z pozůstalosti A. Toufara*. s. 15.

⁴⁰ KIRCHNEROVÁ, V., RUBEŠOVÁ, R. *Hravé tvoření pro malá stvoření*, s. 5.

⁴¹ srov. ROESELLOVÁ, V. *Námět ve výtvarné výchově*, s. 16.

cíl „někoho nebo něco“ zobrazit. Vzniklé výtvořky mohou v dětech vzbudit nějakou představu a dodatečně je dotvořit, tím že přikreslí detaily např. oči, ústa, ruce a nohy.⁴²

„Typickým znakem výtvarných her je možnost nejrůznějších druhů ‚řešení‘ dané situace, jež mohou být srovnávána navzájem jen s vědomím, že se při nich zobrazil zvláštní psychický a neuromotorický typ dítěte. Charakteristické je i to, že jde o činnost ‚s volným koncem‘, do jehož průběhu mohou zasahovat nahodilé podněty zevnitř i zvenčí a kde vyvinuvší se situace může ovlivňovat další proces hravé činnosti a podnítit tedy každou budoucí situaci.“⁴³

4.2.2 Výtvarné zkoumání

Při výtvarném zkoumání žáci získávají poznatky a dovednosti v zacházení s různými výtvarnými prostředky. Experimentují. Samotný zkoumavý problém je pro děti výzvou a pedagog je nemusí nijak zvlášť motivovat. Na závěr by nemělo chybět vyhodnocení, jako zobecnění a pojmenování nabytých zkušeností, ne ve smyslu hodnocení výkonu.⁴⁴

4.2.3 Výtvarná etuda

Cvičná krátká činnost, která slouží k ověřování a prohloubení výtvarných poznatků a jejich záměrného využívání. Svým účelem se podobá hudebním etudám.⁴⁵

4.2.4 Volná tvorba

Jedná se o neznámější výtvarnou činnost ve školních zařízeních. Oproti výtvarnému zkoumání je zde nutná dobrá motivace, protože děti by měli po zadání pocítit chuť tvořit. Také by měli mít jasnou představu o výsledku své tvorby. Představa se může během procesu tvorby měnit, ale na počátku by měla být natolik jasná, aby nevyvolávala pocit nejistoty jak začít. Volnou tvorbu můžeme ještě rozdělit na zobrazující (figurativní) a nezobrazující (nefigurativní). Námětem figurativní tvorby mohou být člověk, rostliny, živočichové, věci vytvořené člověkem. Odvolává se na fantazii a představivost dětí. Vyjádření různých psychických, přírodních a duchovních

⁴² srov. SLAVÍKOVÁ, V., SLAVÍK, J., HAZUKOVÁ, H. *Výtvarné čarování – Artefiletika pro předškoláky a mladší školáky*, s. 153.

⁴³ UŽDIL, J. *Mezi uměním a výchovou*. s. 153.

⁴⁴ srov. SLAVÍKOVÁ, V., SLAVÍK, J., HAZUKOVÁ, H. *Výtvarné čarování – Artefiletika pro předškoláky a mladší školáky*, s. 153.

⁴⁵ srov. tamtéž, s. 153.

stavů nalézáme v nefigurativní tvorbě. Děti malují například radost, smutek, zlost, obavy, zklamání, očekávání apod.⁴⁶

4.2.5 Užitá tvorba, architektonické konstrukce

Příklady užití tvorby jsme obklopeni neustále. Spojuje v sobě krásu a účel. Ve školní tvorbě bohužel nebývá moc častá. Jedná se textilní bytové doplňky, módu, šperky z netradičních materiálů apod.⁴⁷

4.2.6 Výtvarné akce

Výtvarné akce jsou známy již z minulých století, byť v zašifrované podobě. Ve 20. století však ožívají naplno. Spojují v sobě několik druhů umění (výtvarný s hudebním nebo dramatickým). Vyvolávají silné prožitky, poskytují prostor pro rozmanité chování. Mezi výtvarné akce patří různé obřady, slavnosti, představení např. vítání jara, oživlá výtvarná díla.⁴⁸

4.3 Výtvarné materiály a techniky

Rozvíjení tvořivosti lze podpořit vhodnými výtvarnými prostředky a technikami. Při výběru správné techniky přihlížíme k věku dětí, jejich schopnostem a potřebám. Výtvarné techniky pomáhají k rozvoji osobnosti dětí, zlepšují komunikaci mezi nimi, rozvíjejí sociální citění. Pro některé děti je to možnost, jak se vyrovnat s některými událostmi v jejich životě. Toho využívá arteterapie, kdy se nejen děti, ale i dospělí pomocí výtvarných technik s těmito situacemi vyrovnávají. Dnes je na trhu dostatek různorodých materiálů, které můžeme při výtvarné činnosti použít. Některé koupíme ve specializovaných prodejnách s výtvarnými potřebami. Často ale můžeme tvořit s tím, co najdeme doma nebo v přírodě. S velkým výběrem materiálů se otevřel i prostor pro různé techniky. Děti si rády vyzkoušejí nové, netradiční postupy. *„Zkušenosti ze zájmové práce dětí však ukazují, že nasazení jiných technik než klasických*

⁴⁶ srov. SLAVÍKOVÁ, V., SLAVÍK, J., HAZUKOVÁ, H. *Výtvarné čarování – Artefiletika pro předškoláky a mladší školáky*, s. 154.

⁴⁷ srov. tamtéž, s. 154.

⁴⁸ srov. tamtéž, s. 155.

zobrazovacích je velmi účinným prostředkem k překonání kritických fází dětské výtvarnosti.“⁴⁹

K méně obvyklým technikám patří:

- Asambláž – technika, při níž se spojuje prostor obrazu s reálným prostorem v trojrozměrném díle. Často jde o hromadění a spojování velmi kontrastních prvků ve větší celky.
- Body-art – tvorba, kdy se lidské tělo používá jako výtvarný prvek nebo prostředek.
- Frotáž – výtvarná technika, kdy se získává zajímavá plocha pomocí protiskování zajímavé struktury (dřevo, textilie, podrážka bot) přes papír, nejčastěji třením tuhy nebo tužky.
- Sítotisk – patří mezi grafické techniky, barva je protlačována přes jemné síto, které má některé části zakryté lakem. Pod těmito místy vznikají nezabarvená místa.
- Akční malba – druh abstraktní dynamické malby, kdy se barva lije nebo stříká z plechovky přímo na podklad ležící na zemi.⁵⁰

Děti se ve škole spíše setkávají s tradičními technikami, jako jsou:

- Malba – výtvarná technika vyjadřující se linií i barevnou plochou, využívá techniky převážně akvarelu, tempery, olejových barev. Podkladem mohou být papír, sklo, plátno, dřevo i kov.
- Kresba – technika založená na linii. Kresba může být tužkou, uhlem, tuší, křídou nebo rudkou na papír i textil. První nápad, skica je často touto technikou.
- Plastika – druh sochařské práce, dílo vzniká tvarováním nebo přidáváním sochařské hmoty. Může být i z papíru, plastických hmot.
- Grafika – technika, při níž se kresba řemeslným zpracováním převede tak, aby se daly vyhotovit otisky. Mezi grafické techniky lze zařadit linoryt, suchá jehla nebo monotyp.
- Keramika – výrobky z pálené hlíny, podle typu technologie ji dělíme na vytvářenou ručně nebo odlévanou do forem. Podle druhu materiálu, povrchu a stupně vypálení na terakotu, pórovinu, kameninu nebo fajáns.

⁴⁹ UŽDIL, J. *Mezi uměním a výchovou*. s. 132.

⁵⁰ srov. VONDROVÁ, P. *Výtvarné techniky pro děti*. s. 154.

- Mozaika – Skládáný obraz z drobných kamínků, úlomků skla, kousků keramiky apod.
- Koláž – technika, při které se nalepují části novin, plakátů, fotografií, kousků látek na plochu obrazu. Nalepené kousky se ještě mohou domalovat.
- Modelování – samotná technika spočívá v přidávání a ubírání hmoty, modelovat lze z plastelíny, hlíny, moduritu nebo fima.

4.4 Význam barev

„Barva je tradičním prostředkem k zachycení a vyjadřování citových stavů a míry osobní energie. Je prokázáno, že barevné preference jsou u lidí ovlivněny kulturními zvyky i osobním psychickým založením a momentálním duševním nebo fyzickým stavem. Barvy proto hrají podstatnou roli v ovlivňování zážitků nebo postojů diváka.“⁵¹

Tak jako mají některé znaky svou symboliku, tak i barvy mají svou. V našem kulturním prostředí jsou určité věci v našich představách spojeny právě s určitou barvou.

- bílá barva – nevinnost, čistota, sníh,
- černá barva – smutek, tajemno, nebezpečí, ve výtvarné výchově značí prožité trauma a vyrovnávání se s ním,
- červená barva – barva života, krve, revoluce, povzbuzuje temperament, vitalitu, sexualitu,
- růžová barva – symbol lásky, nezralost, naivity (odtud „kouká na svět přes růžové brýle“),
- modrá barva – volnost, voda, svěžest, nebe,
- zelená barva – příroda, spjatost s ní, klid, harmonie,
- žlutá barva – základní teplá barva, označuje překážky, upřednostňují ji myslitelé,
- šedá barva – tlumí intenzitu vedlejší barvy, bez fantazie, nudná, barvou lidí, plně se oddávajících práci,
- fialová barva – spiritualita,
- hnědá barva – barva země, pokory,
- oranžová barva – energie, oheň.⁵²

⁵¹ SLAVÍKOVÁ, V., SLAVÍK, J., ELIÁŠOVÁ, S. *Dívej se, tvoř a povídej*. s. 32.

⁵² srov. ŠICKOVÁ-FABRICI, J. *Základy arteterapie*. s. 114 -120.

„Ze všeho, co víme o barevném vidění, o emocionálních vztazích k barvě a o tom, jak dítě barvy používá, můžeme usuzovat na velmi hluboké souvislosti „barevné řeči“ dítěte s jeho individuální psychikou. Na druhé straně však platí i v oblasti barevných představ a prožitku barev některé konstanty.“⁵³

⁵³ UŽDIL, J. Čáry, klikyháky, paňáci a auta. s. 55.

5 Mladší školní věk

Mladší školní věk je obdobím od 6 do 11 let věku. V této době dítě začíná navštěvovat školu. S nástupem školní docházky nastává čas povinností. Dítěti se mění jeho dosavadní způsob života. Odpoutává se od rodiny, zažívá první školní úspěchy, navazuje četnější interakce s vrstevníky. Ve skupinách si přeje získat dobré postavení a je u něj zřejmá touha být pozitivně hodnocen nejen rodiči, učiteli, ale i svými kamarády, vrstevníky.⁵⁴

Mladší školní věk je charakterizován jako období správných odpovědí. Nástup do školy způsobí u dětí pokles, útlum jejich tvořivé aktivity. Je to dané jednak nutností adaptace dítěte na nový komplex situací (škola, úkoly, noví přátelé...), musí se vyrovnat se zátěží nového adaptačního procesu. Má se přizpůsobovat požadavkům na správné chování, správné postoje a poznatky. Je vystaveno neustálému hodnocení své osobnosti jako „správné či nesprávné“. V období mladšího školního věku se učí dítě rozlišovat subjektivitu, objektivitu, fantazii a skutečnost. Aby mohlo dítě ve vývoji postoupit dále, musí umět rozlišit realitu od svých představ a nápadů.⁵⁵

„Dítě si v tomto období přeje v rámci svých možností pochopit okolní svět, k němuž se spíše obrací než ke svému nitru.“⁵⁶

5.1 Vývoj dovedností a schopností

Zdokonaluje se jemná i hrubá motorika, dítě se učí postupně samostatně plánovat vnímání, rozvíjí pozorovací schopnosti. Zpočátku neudrží děti dlouho pozornost na jednu činnost, je proto žádoucí střídat druhy učebních činností. Hlavní činností se pro děti stává učení, hra se dostává až na druhé místo, stále má však velký vliv na rozvoj osobnosti dítěte. Oblíbené jsou pohybové hry, konstruktivní hry (různé stavebnice, tvorba modelů, vytváření různých pomůcek ke hrám) a oblíbenějšími se stávají logické hry (hlavolamy, rébusy, dáma, šachy). M. Vágnerová ve shodě s J. Langmeierem uvádí, můžeme tento časový úsek charakterizovat jako období střízlivého realismu. Dítě experimentuje, manipuluje s věcmi, touží po určitých, reálných činnostech. Toto můžeme pozorovat v četbě, hrách, kreslení a písemných projevech. E. Erikson nazval

⁵⁴ srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie – Dětství, dospělost, stáří*. s. 207.

⁵⁵ srov. HLAVSA, J. *Psychologické metody výchovy k tvořivosti*. s. 32-33.

⁵⁶ VÁGNEROVÁ, M., VALENTOVÁ, L. *Psychický vývoj dítěte a jeho variabilita*. s. 80.

mladší školní věk jako období snaživosti. Dítě se snaží něco dokázat, připravit se na budoucnost a bojuje s pocitem méněcennosti.⁵⁷

5.2 Období logických operací

Jiné dělení vývojových fází člověka najdeme například u J. Piageta, který se zabýval především kognitivním vývojem v dětském věku. Podle něj je tato část života obdobím konkrétních logických operací. Ty lze rozvíjet učením zejména v rámci výuky. Děti v mladším školním věku chápou souvislosti a vztahy nejen mezi reálnými znaky (lidé, rostliny, živočichové), ale i vztahy mezi symboly (číslíci, písmena) a jejich obsahem. Oproti předškolákům se dokáží soustředit na detail, dovedou si získat potřebné informace k řešení úkolu. Při řešení problémů již používají myšlenkové operace, nespolehají se na řešení stylem pokusu a omylu. Potřebné informace si opakují a snadněji si je zafixují. Mladší děti si často pamatují nahodile, jen to co je zaujme.

5.3 Výtvarná tvorba a mladší školní věk

„Období „schematické kresby“, typické pro mladší školní věk se vyznačuje přeměnami jak expresi, tak ve vnímání výtvarných projevů. Asi od 7. roku si dítě začíná uvědomovat anatomické zákonitosti, což se projevuje v kresbě postavy. Postupně dochází k profilovému zobrazování, naznačuje práci rukou (postava něco nese, drží), vyjadřuje činnost – usiluje o dynamiku v kresbě.“⁵⁸

Oproti minulému období nejsou kresby školních dětí již tak spontánní, v kresbách se projevuje „nátlak realismu“, kdy děti nejsou pedagogy vybízeny k individuálnímu vyjadřování. Kresby se opírají spíše o to, co o jevu vím, o realitu a paměť než o představivost.⁵⁹

⁵⁷ srov. VÁGNEROVÁ, M., VALENTOVÁ, L. *Psychický vývoj dítěte a jeho variabilita*. s. 80-86.

⁵⁸ tamtéž, s. 86.

⁵⁹ srov. tamtéž, s. 86.

6 Vítězslava Klímová

Vítězslava Klímová je známá nejen jako spisovatelka, ilustrátorka, malířka, básnířka a grafička, ale i jako objevitelka Pohádkové země. Klímová se narodila roku 1941 v Praze. Už jako malá začala malovat strašidla, víly a bludičky na papírové sáčky na zeleninu v obchodě, kde prodávala její maminka. Po základní škole nastoupila na Střední uměleckou školu bižuterní v Jablonci nad Nisou. Po maturitě pracovala v podniku, kde se vyráběla bižuterie. Začala externě studovat na Vysoké škole uměleckoprůmyslové v Praze, kterou ukončila v roce 1976. Mezi jejími profesory byli textilní výtvarnice L. Kybalová a malíř J. Nušl. Tehdejší režim nebyl nijak nakloněn tvůrčí volnosti a Klímová se tak živila užitou a propagační grafikou a knižními ilustracemi. S manželem vychovala dva syny, kteří žijí ve Španělsku. Klímová u nich tráví zimu, kdy píše a kreslí. Léto tráví v rodinné vile v Pičíně, kde vybudovala Pohádkovou zemi.⁶⁰

6.1 Tvorba Vítězslavy Klímové

Její první kniha se jmenovala Zázraky bižuterie a patřila mezi populárně odborné knihy, kterou vydalo nakladatelství Práce. Pro toto nakladatelství ilustrovala několik kuchařek a deset svazků Malé rodinné školy. Nejraději však Klímová píše a kreslí pro děti. Dlouhodobě spolupracuje s nakladatelstvím Panorama. Vytvořila omalovánky a leporela pro nejmenší. Z knih, které ilustrovala, uvádím námátkou Divoch, Skleněné korále, Kinto nebo Dej se na sebe pozor. Každoročně si můžeme koupit její kalendář s námětem českého roku a pohádek, pohlednice nebo betlém.

Pro děti napsala a nakreslila knihy O statečném skřítku Drnovci a jeho rodině, Ze života skřítků domácích nebo Malý atlas elfů. V roce 1992 ji vyšel 1. díl Lexikonu ohrožených druhů strašidel lesních, lučních a domácích, na kterém pracovala téměř dvě desítky let. V roce 2010 vydala již 4. díl Lexikonu. Klímová vytvořila svět strašidel, který se prolíná s naším světem. Její strašidla, bludičky, divoženky a skřítkové nejsou vůbec strašidelní a zlí, jsou napůl lidscí a napůl přírodní. Mají naše lidské vlastnosti, jsou veselí, smutní, tvrdohlaví, zlomyslní i kamarádští. Jedno však mají společné. Je

⁶⁰ srov. DENÍK.CZ. BURJÁNEK, V. *Vítězslava Klímová: Nekazte si všechny krásné chvíle života starostmi o to, co bude* [online]. 2013. [cit. 22.1.2013]. dostupné na: <http://www.denik.cz/kralovehradecky-kraj/nekazte-si-vsechny-krasne-chvile-zivota-starostmi-o-to-co-bude-20121029-9upq.html>.

potřeba je chránit před lidskou necitlivostí.⁶¹ „*Pohádky a tajemno provázejí Vítězslavu Klimtovou celý život. O nadpřirozených bytostech v nich říká, že je to stará lidová paměť, která v nás přežívá, a máme ji v každé buňce těla.*“⁶²

V současnosti spolupracuje s objeviteli strašidel z celé České republiky. V tisku a svých knihách vyzvala každého, kdo ví o nějakém strašidle, aby ji o jeho podobě, výskytu a vlastnostech napsal. Ona ho namaluje a zařadí do Lexikonu s českým i latinským názvem a jménem a adresou jeho objevitele.

Klimtová píše nejenom pro děti, ale i pro dospělé. Pro ně napsala a nakreslila knížku *Sexuální přitažlivost domácích kutilů*, kde jsou humorně popsány její vlastní zážitky z manželství. Mezi další knihy pro dospělé patří *Dvě dámy s ruksakem* nebo *Milostné hry zajíců na jizerských lukách*, kde jsou příběhy dívek a žen o lásce, pochopení a odpuštění.

Pokud budeme mluvit o tvorbě Klimtové, nesmíme zapomenout na její vystavovatelskou činnost. První výstavu měla v roce 1969 v Montrealu na Výstavě českého skla a bižuterie. Pravidelně vystavuje své kresby, akvarely a malované kameny či obrázky na dřevě. Své díla vystavuje kromě naší republiky i v zahraničí. Populární jsou její putovní výstavy strašidel. Po knihovnách České republiky putuje Výstava *Potulná Pohádková Země*. Kromě putovních výstav má i stálé výstavy. Největší výstava je v Pičíně, další pak na zámku v Klášterci nad Ohří, Konopišti, Karlštejně a na Šumavě v údolí Brčálník. Vrátit se do světa pohádek a strašidel můžeme na naučných stezkách v Arboretu Šmelcovna v Boskovicích nebo na naučné stezce strašidel a stromů Českých lesů v Salvayových lomech u Nižboru.⁶³

Klimtová je skromná žena, jejíž tvorba je bohatá, rozmanitá, plná fantazie a hravosti. Podle Klimtové si nepřestáváme hrát, protože stárneme, ale že stárneme, protože si přestáváme hrát. „*Díla Vítězslavy Klimtové však jsou nejen líbivá a zábavná, ale i společensky závažná. Plní roli, jakou mívali královští šašci – říkají vážné věci*

⁶¹ srov. DENÍK.CZ. BURJÁNEK, V. *Vítězslava Klimtová: Nekazte si všechny krásné chvíle života starostmi o to, co bude* [online]. 2013. [cit. 22.1.2013]. dostupné na: <http://www.denik.cz/kralovehradecky-kraj/nekazte-si-vsechny-krasne-chvile-zivota-starostmi-o-to-co-bude-20121029-9upq.html>.

⁶² srov. tamtéž.

⁶³ Srov. *POHÁDKOVÁ ZEMĚ* [online]. [cit. 22.1.2013]. dostupné na: <http://www.pohadkovazeme.info/klimtova/klimtova.htm>.

způsobem nevážným, humorným. Ochranou strašidel Vítězslava Klimtová míní ochranu přírody vůbec, ochranu čistých vztahů mezi lidmi i ochranu samotných lidských duší a srdcí. Její obrázky a její texty také ukazují cestu a nabízejí volbu, čím nahradit například komiksy, slabomyslné televizní seriály, počítačové hry a jiný ohlupující brak.“⁶⁴

6.2 Pohádková země

„Všimněte si, že když někdy vzniká něco, co vyvolává příznivou odezvu nebo co zůstává lidem v srdci, je to většinou velice jednoduché a prosté; není v tom žádná póza, žádná pompa, není to nesrozumitelné, je to jednoduchoučké a neokázalé. A u takových věcí brzy poznáte, jak se vám vrací to, co jste do nich vložili. Přišlo za mnou hodně lidí, i lidí majetných, stokrát, možná tisíckrát majetnějších než jsem já, a záviděli mi. Já si totiž vymalovávám, vypisuji a vybásňuji svět, který nelze koupit, který ale mohu rozdat. Dávám jej, a to je to nejlepší, co si mohu užít, protože ten, kdo dává, ten dostává. Řekněte, je něco krásnějšího než stvořit svůj vlastní svět a pak jej dát těm ostatním?“⁶⁵

Vstup do Pohádkové země najdeme od roku 2005 v malé obci Pičín nedaleko Příbrami. Klimtová dokázala na jedno místo vtěsnat spoustu pohádkových bytostí. Děti i dospělí tady potkají draky, čerty, vodníky, víly i skřítky. V Pičíně je vnitřní expozice i venkovní naučná stezka. Klimtové se podařilo svými loutkami nadpřirozených bytostí zaujmout všechny návštěvníky. Loutky na návštěvníky mluví, zpívají a drakovi se kouří od pusy. Zvláště malé děti odcházejí z Pohádkové země s úžasnými pocity a pro dospělé je to pohazení na duši. Další Pohádkovou zemi se podařilo otevřít v roce 2010 na zámku v Dukovanech na Moravě. Ve čtyřech místnostech se nakupilo více než 100 nadpřirozených bytostí. Třetí vchod do Pohádkové země se nachází v Arboretu Šmelcovna v Boskovicích. Tady si kromě kouzelných bytostí můžete prohlédnout a poznávat i keře, stromky a další rostliny. Od roku 2008 je otevřena expozice na zámku v Klášterci nad Ohří. Vedle loutek Klimtové se objevují loutky z rodiny Matěje

⁶⁴ KLIMTOVÁ, V. *Lexikon 3 Strašidla, skřítky, víly...* s. 97.

⁶⁵ Srov. *POHÁDKOVÁ ZEMĚ* [online]. [cit. 22.1.2013]. dostupné na: <http://www.pohadkovazeme.info/klimtova/klimtova.htm>.

Kopecského. S obrázky skřítků se setkáte na naučné stezce Lesního závodu v Nižboru. Další dvě Pohádkové země jsou k prohlédnutí na zámku Konopiště a v Plzni.⁶⁶

6.2.1 Putovní Pohádková země

Kromě stálých výstav byl v květnu 2009 zahájen projekt Putovní výstava loutek po knihovnách České republiky, který garantoval Klub českých knihoven spolu se Svazem knihovníků a informačních pracovníků ČR. Na projektu se podílelo finančně i Ministerstvo kultury z grantového programu „Knihovna 21. Století“. Projekt v sobě zahrnuje tři soubory, které cestovaly po republice, každý po jiné trase. Knihovny měly zapůjčenou výstavu 15 loutek, putovní návštěvní knihu a řadu informačních materiálů o Vítězslavě Klimentové a její Pohádkové zemi na dobu dvou týdnů. Jednotlivé knihovny pořádaly řadu doprovodných akcí – výtvarné a literární soutěže, tvůrčí dílny, besedy nebo autorská čtení. Tento projekt pro velký zájem trvá dodnes.⁶⁷

6.2.2 Stálé a příležitostné výstavy Pohádkové země

„Zdánlivě to vypadá jako výstava loutek, ale je to úplně jiný kousek světa, kde čas plyne jinak, kde na vás mluví stromy. Ve srovnání se světem je Pohádková země malinkatá, plot kolem je titěrný, ale přesto je pro zlo nepřekonatelný. Pohádka je v každém z nás a my ji prostřednictvím Pohádkové země v sobě objevujeme.“⁶⁸

Také v jižním křídle zámku Konopiště nebo na Idině pile nedaleko Boubínského pralesa je připravena výstava pohádkových bytostí. Příjemně strávený den si můžeme dopřát na zámku Berchtold nedaleko Prahy. Tady kromě loutek Klimentové uvidíme peklo s čerty, perníkovou chaloupku a miniatury českých hradů, zámků a dalších historických objektů. V říjnu loňského roku Vítězslava Klimentová otevřela stálou výstavu také na zámku Sychrov, kde jsou kromě pohádkových bytostí k vidění

⁶⁶ srov. POHÁDKOVÁ ZEMĚ. [online]. [cit. 24.1.2013]. dostupné na: <http://www.pohadkovazeme.info/PZ/pz.htm>.

⁶⁷ srov. POHÁDKOVÁ ZEMĚ. [online]. [cit. 24.1.2013]. dostupné na: <http://www.pohadkovazeme.info/potulna/potulna.htm>.

⁶⁸ NAŠE JABLONECKO. *Vítězslava Klimentová otevřela na Sychrově vchod do Pohádkové země.* [online]. 2012. [cit. 24.1.2013]. dostupné na: <http://www.nasejablonecko.cz/jablonecko-aktualne/vitezslava-klimtova-otevrela-na-sychrove-vchod-do-pohadkove-zeme/?aktualitaId=21310>.

i historické postavy jako je kněžna Libuše nebo kníže Václav s babičkou Ludmilou a další.⁶⁹

Kromě těchto stálých expozic jsou hojně navštěvované i příležitostné výstavy loutek a obrazů Vítězslavy Klimtové. Je právem nazývána mistrem akvarelů. V poslední době se věnuje také olejomalbě.

6.3 Programy pro školy

Kromě psaní a malování připravila Vítězslava Klimtová se svými spolupracovníky tři autorské programy. Dva z nich – Malované písničky I, Malované Písničky II jsou určeny pro žáky 1. stupně základních škol. Třetí soubor – Svět, který nevidíme, pro starší děti 2. stupně základních škol. Program je dlouhý přibližně 50-60 minut a děti jsou vtaženy do vyprávění o skřítcích písničkami a tleskáním. Děti poslouchají, jak se mají chovat ke skřítkům a jak se s nimi skamarádit. Během programu Klimtovou, která kreslí na velký papír postavičky skřítků, doprovází na foukací harmoniku a kytaru písničkář, textař, skladatel a herec Pavel Půta. Kresby pohádkových bytostí pak dostanou děti do školy, aby si je vymalovaly.⁷⁰

⁶⁹ RODINNÉ VÝLETY – KAM NA VÝLET S DĚTMI A RODINOU. *Výstava Pohádkový svět na státním zámku Sychrov*. [online]. 2012 [cit. 24.1.2013]. dostupné na : [uhttp://www.rodinnevylety.cz/hrady-a-zamky/vystava-pohadkovy-svet-na-statnim-zamku](http://www.rodinnevylety.cz/hrady-a-zamky/vystava-pohadkovy-svet-na-statnim-zamku)

⁷⁰ srov. POHÁDKOVÁ ZEMĚ. [online]. [cit. 24.1.2013]. dostupné na: <http://www.pohadkovazeme.info/skoly/skoly.htm>.

II. Praktická část

7 Výtvarná činnost

Pro výtvarnou činnost jsem si vybrala 3. a 4. třídu na Základní škole Štěkeň. S přípravou a samotnou tvorbou mi pomáhala Mgr. I. Loubalová, třídní učitelka dětí 4. třídy. Děti ze 4. třídy si „vyráběly“ svá vlastní strašidýlka z polínek a dalších přírodnin např. šišek, kaštanů, listů apod. Děti z 3. třídy pracovaly s papírem, nůžkami a lepidlem. Už dříve jsem od Mgr. I. Loubalové věděla, že si s dětmi na téma strašidel, skřítků a víl povídala a děti reagovaly se zájmem. To mě přivedlo na myšlenku vytvoření strašidel.

Polínková strašidýlka

Námět: vlastní strašidla

Úkol: výroba strašidel z přírodnin, jejich pojmenování a představení je ostatním dětem

Motivace: četba z knížky Lexikon ohrožených druhů strašidel lesních, lučních a domácích, možnost odnést si hotový výrobek domů

Výchovně vzdělávací cíl: rozvoj fantazie, představivosti, tvořivosti – tvořivého myšlení, rozvoj citu pro materiál, spolupráce

Výtvarně technické informace: prostorové vyjádření – práce s přírodninami

Pomůcky: dřevěné polínko, přírodniny (suché listy, kukuřičné klasy, mech, větvičky, sisal, kaštany, žaludy, šišky, koudel, suchá tráva), tavná pistole se silikonem, hřebíky, kladívko, nůžky

Vlastní činnost: Děti si na přinesená polínka lepily suché listy, větvičky, mech. Místo očí dávaly většinou kaštiny nebo nakrájený kukuřičný klas. Na místo vlasů lepily koudel, mech nebo suché listy. Nijak jsme je neomezovaly, nenařizovaly, když potřebovaly, tak jsme jim poradily a dávaly pozor, aby se děti nespálily o tavnou pistoli nebo se nekleply kladívkem. Nesnažily jsme se jim vnutit určitou představu, jak by mělo strašidlo vypadat. Bylo jen na jejich fantazii, jaké si udělají. Nenutily jsme je do činnosti, na počátku hodiny jsme jim řekly, že vše je dobrovolné. Chtěly jsme, aby příjemně strávily odpoledne, a záleželo jen na nich, zda se budou bavit nebo nudit.

Děti, až na pár výjimek, vše dělaly s elánem a radostí. Motivace splnila účel. To, že si děti budou moci odnést strašidlo domů, pojmenovat ho, je velmi motivovala. Pár dětí pojalo strašidla jako hlídače pořádku v dětském pokoji. Když ho budou mít vystavené na stole, budou se snažit, aby se mu tam líbilo, a nebudou dělat nepořádek. Hotové velmi rozmanité, veselé postavičky si děti vystavily na lavici a předvedly je ostatním spolužákům. Každý si své strašidýlko představil jménem a povyprávěl o něm, kde žije, jaké je. Atmosféra byla uvolněná a veselá. Po domluvě se děti rozhodly, že uspořádají výstavku v družině a teprve poté si je odnesou domů.

Hodnocení: Myslím si, že dětem se práce výroby strašidel líbila. Někteří chlapci se zpočátku nechtěli moc zapojit. Připadalo jim to jako ztráta času a zábava pro malé děti. Poprosily jsme je, zda by tedy pomohli ostatním dětem s tvořením strašidýlek. Jeden chlapec přišel s nápadem, že kaštiny budou lépe držet, když je přitluče hřebíkem. Myslím si, že žádost o pomoc druhým a práce s kladívkem a tavnou pistolí, se kterou většina chlapců pracovala poprvé, způsobily, že se chlapci nakonec do činnosti zapojili. Zjistili, že hřebíky a kladívko nemají uplatnění jen v dílně, ale s jejich pomocí jde i výtvarně tvořit. Nejednalo se u nich o vnitřní motivaci, brali vše jen jako úkol, který by se měl splnit. Vyrobít si vlastní strašidlo pro ně nemělo žádný význam. Zapojili se, až když mohli ukázat, že umí přitlouci na polínko hřebíkem kulatý žalud nebo kaštan. Určitě by je více bavilo vymýšlení závodní trasy pro počítačová auta nebo vytvořit tajnou misi pro své virtuální hrdiny.

Při vymýšlení jmen strašidel bylo znát, jakými filmy a čím jsou děti ovlivněny. Několikrát se objevilo jméno spojené s upíry jako „Upírek“ nebo „Upíráček“. Zajímavá jména byla třeba „Mašlička Flíčková“ nebo „Šokýk“. Děti se předháněly, kdo bude mít

strašidlo hezčí. Někdo se snažil okoukávat, jak to dělají ostatní, a nenamáhal se přijít s vlastním nápadem. Dvě děvčata byla velmi šikovná a rychlá a pomáhala později ostatním dětem. Pár dětí se rozhodlo strašidlo věnovat jako dárek mladším sourozencům. Strávený čas dětem přinesl zábavu a něco nového se naučily. Poznaly, že nejen před obrazovkou se dá trávit čas, a to velmi zábavně. Chtěly jsme, aby děti tvořily v klidu, bez pocitu tlaku, že budou za své výrobky hodnoceny a srovnávány s ostatními dětmi. Pro každého bylo jeho strašidlo malé „dílo“, na které bylo pyšné. Při jeho výrobě do něj dalo svou fantazii, práci a část sebe.

Papírová strašidylka

Námět: výzdoba třídy

Úkol: výroba papírových strašidel, která by mohla sloužit jako výzdoba třídy

Motivace: prohlížení obrázků od V. Klimtové, vytvoření vlastní Pohádkové země ve třídě

Výchovně vzdělávací cíl: rozvoj citu pro barvy, tvořivosti a fantazie, rozvoj technických schopností – lepení, stříhání,

Výtvarně technické informace: práce s papírem – lepení, stříhání

Pomůcky: balicí papír, bílé a barevné papíry, tužka, lepidlo, nůžky

Vlastní činnost: Na začátku hodiny jsme si s dětmi prohlížely obrázky od V. Klimtové a vyprávěly si o Pohádkové zemi. Děti měly ve třídě prázdnou stěnu, kterou si chtěly vyzdobit. Při vyprávění seděly v klidu na koberci a poslouchaly. Po skončení vyprávění je začaly napadat nápady na výzdobu prázdné zdi. Vyhrál nápad, kdy si každý sám,

vystřihne a postupně slepí své strašidlo. Hotová strašidla se potom nalepí na velký balicí papír a zavěsí na zeď. V lavicích si děti na bílý papír nakreslily přibližný tvar strašidýlka. Postupně na něj lepily kousky barevného papíru podle svých představ, až dospěly ke konečnému vzhledu. Aby naznačily plastičnost, pod některé části barevného papíru vkládaly zmuchlaný papír. Konečný výsledek vystřihly z bílého papíru a nalepily na velký balicí papír. Většinou se ptaly, jakou barvu papíru mají použít nebo jaký tvar mají vystřihnout. Neříkaly jsme jim nic určitého, jen naváděly, aby si vyzkoušely, s jakou barvou se jim bude strašidlo líbit. Podobně jako ve 4. třídě byla činnost dobrovolná. Na konci hodiny jsme velký balicí papír společně pověsily na zeď. Výsledek nás všechny překvapil a velmi nadchl. Stěna svou barevností a veselostí ožila a přitahovala pohledy

Hodnocení: Děti se úkolu zhostily s velkou zodpovědností. Lepily a vystřihovaly s pečlivostí a soustředěním. Chtěly mít nejhezčí třídu ve škole a povedlo se jim to. Žádné z dětí nechtělo výzdobu zkažit. Byly aktivní a při práci se dobře bavily. Snažily se, aby uplatnily všechny barvy a jejich výsledek byl co nejpestřejší. Bylo znát, že děti mají dobrou motivaci – výzdobu třídy. Projevila se u nich vnitřní motivace – snaha tvořit pro svoje vlastní potěšení motivovaná zájmem a dalo by se říci i zvědavostí. Strašidýlka budou zdobit jejich třídu určitě po celý školní rok a při pohledu na ně, si děti vzpomenou na pěkně strávené odpoledne. Práce jim přinášela potěšení a nikdo se nenudil. Zdálo se mi, že se děti ve třídě tentokrát moc „neopičily“. Každé strašidýlko bylo originál. Děti si opět dokázaly, že společná práce je zábavnější. Při činnosti si povídaly a smály se.

Nebylo těžké poznat, jestli strašidlo vytvářely dívky nebo chlapci. „Klučičí“ strašidla byla zlobivější, měla hodně zubů, v noci nespala a strašila. Vyslechly jsme např.: *„Já mám veliké a ostré zuby na kousání a pořád nosím nůž.“* nebo *„Ahoj, jmenuji se Frankenstein. Mám v hlavě šrouby. A mám přišité ruce a nohy. Nemám pořád čas, protože straším děti a lidi do dvaceti let.“* „Holčičí“ strašidla byla oproti tomu hodnější, měla hodně kamarádů a jména byla většinou zdrobnělá. Děvčata vyprávěla: *„Moje strašidlo se jmenuje Smíšek a má rádo žužu. Nejvíce se kamarádí s Chloupkem, který má rád zmrzlinu.“* Stejně jako ve 4. třídě se objevila jména spojená s upíry. Také věk strašidel byl velmi rozmanitý, nejmladšímu strašidlu bylo půl roku a nejstaršímu tisíc tři sta padesát devět let. Některá strašidla žijí v křoví u zámku, jiné ve starých hodinách,

které ukazují stále půl čtvrté ráno nebo v elektrických drátech. Děti popustily uzdu své fantazii a výsledek byl znát. Měla jsem pocit, že je výroba strašidel bavila daleko více než děti ve 4. třídě. Z toho jsem si vzala ponaučení, že je předem potřeba správně vybrat vhodné téma, zaměření, s ohledem na věk dětí.

Závěr

Cílem této práce bylo motivovat děti na 1. stupni základní školy k tvořivé činnosti a ověřit si tak své teoretické poznatky z oblasti motivace, tvořivosti a rozvíjení fantazie v praxi.

Při psaní této práce jsem zjistila, jak moc je motivace důležitá pro naše rozhodování a jednání. Myslím si, že pokud má jedinec dobrou motivaci, daleko lépe se mu pracuje a řeší daný problém. V teoretické části jsem uváděla, že lidé, kteří jsou motivováni vnějšími činiteli, jsou méně tvořiví a mají menší úspěšnost při řešení problémů. Toto zjištění se mi potvrdilo při výtvarné činnosti s dětmi ze 4. třídy. Někteří žáci brali dané zadání – výrobu strašidýlek, jako pouhý úkol, který, když splní, učitel ocení pochvalou nebo dobrou známkou. Samotná tvůrčí činnost pro ně samotné neměla moc velký přínos.

Oproti tomu při dalším tvořivém odpoledni s žáky 3. třídy základní školy byla situace úplně jiná. Děti, které také tvořily strašidla, ale z papíru, přijaly zadání jako velkou výzvu. U všech se projevila vnitřní motivace, kdy jim práce přinášela potěšení, radost a uspokojení. Vytvořil se u nich optimální vztah k výtvarné činnosti. Myslím si, že to bylo určitě tím, že jejich „dílka“ se stala součástí jejich třídy, byla vystavena, měla nějaký smysl a neskončila v koši.

Děti v tomto věku mají plnou hlavu nápadů a představ. Ty se uplatnili při vymýšlení strašidel a jejich názvů. Mohla jsem pozorovat, jak děti přemýšlí a svoje myšlenky přivádí do praxe. Napadaly je různé možnosti, jak by strašidla měla vypadat, jmenovat se a kde všude by mohla existovat. V tomto směru se u dětí projevilo divergentní myšlení.

Pokud dáme dětem prostor pro vyjádření jejich, někdy i neobvyklých, myšlenek, nápadů a představ, posilujeme tak jejich sebevědomí. Toto jsem pozorovala na dětech, které byly jinak nespělé a zpočátku si příliš nevěřily. Během práce na strašidlech bylo znát, že mají radost, když jsem je vyslechla a jejich nápady podpořila a nezamítla jako špatné.

Při společné činnosti se také ukázalo, jak je důležitá atmosféra kolem dětí. Ověřila jsem, že velkým pomocníkem při tvořivé činnosti se osvědčil humor. Děti si dokázaly dělat legraci i sami ze sebe, bez toho aniž by někoho zesměšnily. Předháněly se, kdo vymyslí nejvtipnější jméno a kdo vtipněji popíše své strašidlo.

Mezi důležité zásady při tvořivém myšlení je dobrovolnost. Potvrdilo se mi, že pokud se jedinec do nějaké činnosti nutí nebo pracuje pod tlakem, jeho tvořivé myšlení je malé. Chlapci ze 4. třídy se do výroby strašidel nechtěli zapojit. Nijak jsem je nenutila, jen jsem je poprosila o pomoc ostatním dětem. Tato prosba, potřeba ukázat technickou zručnost a zvědavost způsobily, že se připojili k ostatním dětem. Myslím si, že kdybych od počátku trvala na jejich zapojení do práce, nenapadlo by je, přitloukat kaštany na polínka pomocí hřebíků.

Jak jsem již v úvodu uvedla, chtěla jsem děti motivovat k jiné činnosti než jen k sezení u počítače nebo televize. Záměr se mi podařil, děti strávily odpoledne zajímavou činností, při které mohly ukázat svoji kreativitu a fantazii. O tom, že je Pohádková země zaujala, svědčí i fakt, že se děti z 3. třídy rozhodly jet na exkurzy do Pohádkové země do Pičína.

Seznam použitých zdrojů

Tištěné publikace:

ATKINSON, R. L. a kol. *Psychologie*. 2. akt. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-640-3.

FICHNOVÁ, K., SZOBIOVÁ, E. *Rozvoj tvořivosti a klíčových kompetencí dětí – Náměty k RVP pro předškolní vzdělávání*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-323-9.

GILLERNOVÁ, I. a kol. *Slovník základních pojmů z psychologie*. Praha: Fortuna, 2000. ISBN 80-7168-683-2.

HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-303-X.

HAZUKOVÁ, H. *Didaktika výtvarné výchovy VI – Tvořivost a výtvarná výchova*. Praha: Univerzita Karlova – Pedagogická fakulta, 2010. ISBN 978-80-7290-434-1.

HLAVSA, J. *Psychologické metody výchovy k tvořivosti*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986. ISBN nevedeno.

HOLEŠOVSKÝ, F. *Základní problémy výchovy k tvořivosti*. Praha: Krajský pedagogický ústav, 1975. ISBN nevedeno.

KARBUSICKÁ, L. *Výtvarná výchova a dítě – sestaveno z pozůstalosti A. Toufara*. Praha: Ústav pro kulturně výchovnou činnost, 1985. ISBN nevedeno.

KIRCHNEROVÁ, V., RUBEŠOVÁ, R. *Hravé tvoření pro malá stvoření*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-524-0.

KLIMTOVÁ, V. *Lexikon 3 Strašidla, skřítki, víla ...3. vyd. Příbram: Pohádková země, 2007. ISBN 978-80-254-0969-5.*

KOHÁKOVÁ, L. *Estetická výchova a rozvoj tvořivosti*. Praha: Ústav pro výzkum kultury, 1987. ISBN nevedeno.

KOHLOVÁ, M. *200 výtvarných činností*. 2. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-417-6.

KOHLOVÁ, M. *Výtvarné činnosti pro malé děti*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-891-0.

- KOŤÁTKOVÁ, S. *Hry v mateřské škole v teorii a praxi*. Praha: Grada Publishing, 2005. ISBN 80-247-0852-3.
- KOVÁŘOVÁ, I. *Výtvarné hrátky pro nejmenší*. České Budějovice: Sdružení sv. Jana Neumana, 2004. ISBN 80-86074-24-2.
- LOKŠOVÁ, I., LOKŠA, J. *Pozornost, motivace, relaxace a tvořivost dětí ve škole*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-205-X.
- NAKONEČNÝ, M. *Psychologie – přehled základních oborů*. Praha: Stanislav Juhaňák – Triton, 2011. ISBN 978-80-443-8.
- NAKONEČNÝ, M. *Psychologie osobnosti*. 2. vyd. Praha: Academia, 1997. ISBN 80-200-0628-1.
- NOVÁK, L. *Základy psychologie*. Praha: S & M, 1992. ISBN 80-901387-0-5.
- ROESELLOVÁ, V. *Námět ve výtvarné výchově*. Praha: Sarah, 1995. ISBN neuvedeno.
- ŠICKOVÁ-FABRICI, J. *Základy arteterapie*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-616-0.
- SLAVÍKOVÁ, V., SLAVÍK, J., ELIÁŠOVÁ, S. *Dívej se, tvoř a povídej!*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-322-2.
- SLAVÍKOVÁ, V., SLAVÍK, J., HAZUKOVÁ, H. *Výtvarné čarování*. Praha: Univerzita Karlova – Pedagogická fakulta. 2000. ISBN 80-7290-016-1.
- UŽDIL, J. *Čáry, klikyháky, paňáci a auta*. 4. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984. ISBN neuvedeno.
- UŽDIL, J. *Mezi uměním a výchovou*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. ISBN neuvedeno.
- VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie – Dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0.
- VÁGNEROVÁ, M., VALENTOVÁ, L. *Psychologický vývoj dítěte a jeho variabilita*. Praha: Univerzita Karlova – Pedagogická fakulta, 1991. ISBN 80-7066-384-7.
- VONDROVÁ, P. *Výtvarné techniky pro děti*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-583-0.

Internetové zdroje:

Pohádková země [online] *Pohádková země* 2013. Dostupné na:

<http://www.pohadkovazeme.info>

Naše Jablonecko [online] *Vítězslava Klimtová otevřela na Sychrově vchod do Pohádkové země*. 2012. Dostupné na: <http://www.nasejablonecko.cz/jablonecko-aktualne/vitezslava-klimtova-otevrela-na-sychrove-vchod-do-pohadkove-zeme/?aktualitaId=21310>

Rodinné výlety – Kam na výlet s dětmi a rodinou [online] *Výstava Pohádkový svět na státním zámku Sychrov*. 2012. Dostupné na: <http://www.rodinnevylety.cz/hrady-a-zamky/vystava-pohadkovy-svet-na-statnim-zamku#more-17184>

Deník.cz [online]. *Vítězslava Klimtová: Nekazte si všechny krásné chvíle života starostmi o to, co bude*. 2012. Dostupné na: <http://www.denik.cz/kralovehradecky-kraj/nekazte-si-vsechny-krasne-chvile-zivota-starostmi-o-to-co-bude-20121029-9upq.html>

Seznam příloh

Příloha I Polínková strašidla

Obr. 1 Přehled strašidýlek

Obr. 2 Pařízkový hlídač

Obr. 3 Listová víla

Příloha II Papírová strašidla

Obr. 4 Modrák hrůzostrašný

Obr. 5 Punčocháč posmutnělý

Obr. 6 Plamínek tábornický

Obr. 7 Upírek proužkovaný

Přílohy

Příloha I – Polínková strašidla



obr. 1 Přehled strašidýlek



Obr. 2 Pařízkový hlídač



Obr. 3 Listová víla

Přílohy II – Papírová strašidla



Obr. 4 Modrák hrůzostrašný



Obr. 5 Punčocháč posmutnělý



Obr. 6 Plamínek tábornický



Obr. 7 Upírek tábornický

ABSTRAKT

JUSTÝNOVÁ, L. *Motivace k tvořivosti a rozvoj fantazie u dětí na 1. stupni ZŠ podle pohádkového světa Vítězslavy Klimentové*. České Budějovice, 2013. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Michal Filip, Ph.D.

Klíčová slova: motivace, tvořivost, rozvíjení tvořivosti, fantazie, hra, výtvarná výchova, mladší školní věk, pohádkový svět

Práce se zabývá motivací, tvořivostí, fantazií a jejím rozvíjením u dětí v mladším školním věku podle pohádkového světa Vítězslavy Klimentové. První teoretická část se zabývá základními pojmy, jako jsou motivace, tvořivost a fantazie. Uvádí možnosti rozvíjení motivace a tvořivosti u žáků. Jedna z kapitol přibližuje výtvarnou tvorbu, další kapitola charakterizuje mladší školní věk, schopnosti a dovednosti u dětí v tomto období. Závěr teoretické části je věnován Vítězslavě Klimentové, její činnosti a pohádkovému světu, který stvořila.

Praktická část přibližuje výtvarnou činnost dětí na Základní škole Štěkeň, kde aktivita probíhala. Děti vytvářely svá strašidla z přírodnin a papíru. V závěru práce je zhodnocení, zda se podařilo dětem motivovat k tvořivé činnosti.

ABSTRACT

Motivation to the creativity and development of the fantasy for pupils at primary schools according to the storybook world by Vítězslava Klímová

Key words: motivation, creativity, developing of creativity, imagination, play, game, art education, elementary school age, fairy-tale world

This work deals with motivation, creativity, imagination and the development of children's imagination at a younger age according to the fairy-tale world of Vitezslava Klímová. The first theoretical part deals with the basic concepts such as motivation, creativity and fantasy. It provides possibilities of developing the motivation and the creativity of the pupils. One chapter focuses on the art work, the next chapter describes the younger school age, abilities and skills of pupils in this period of their childhood. The conclusion of the theoretical part is devoted to Vítězslava Klímová, her activities and to the fairytale world that she created.

The practical part describes the creative and art activity in The elementary school Štěkeň where this activity took place. The pupils created ghosts from natural materials and paper. In the conclusion there is the evaluation if the goal was reached and the pupils were motivated to this creative activity.